

„Távol Európától, de közel annak szabályaihoz”

Eliga H. Gould: Among the Powers of the Earth: The American Revolution and the Making of a New World Empire.
Cambridge: Harvard University Press,
2012. 301 oldal

Jól ismert tény, hogy az egykori brit kolóniákból született Egyesült Államoknak a tizennyolcadik század záró negyedében számos problémával kellett megküzdenie. Ennek egyik állomása a függetlenségi háború volt (1775–1783), amelynek során az egymással csak igen laza szövetségben és összeköttetésben lévő államoknak be kellett bizonyítaniuk, hogy képesek katonai értelemben felvenni a küzdelmet a hatalmas brit birodalommal. A másik nehézséget a belpolitikai helyzet okozta, amely jó ideig igen kaotikus maradt a függetlenség kivívását követően, és éppen mivel olyannyira képlékeny volt, még magát a szuverenitás állapotát is veszélyeztette. Ezzel szoros összefüggésben jelenik meg a harmadik tényező, a nemzetközi aréna, ahol a fiatal államnak sikeresen kellett megjelennie és manővereznie a többé-kevésbé ellenséges európai hatalmak között annak érdekében, hogy ne csak történelmi balesetnek és kísérletnek tekintsék, hanem komoly nemzetközi szereplőnek, akivel számolni kell.

Eliga Gould könyve ezt a legutóbb említett tényezőt vizsgálja némileg szokatlan szempontból. A hangsúlyt nem az érdekesítő és nagyon is érdekes külpolitikai kérdések részleteire fekteti, bár ezek mindvégig ott húzódnak a háttérben. Sokkal inkább azt vizsgálja, hogy az Egyesült Államok miként kezelte az európai hatalmakkal való kapcsolatát egy bizonyos nézőpontból kiindulva. A szerző szerint ez a lényeges pont pedig a nemzetközi szerződések fontosságának felismerése, az a felfogás, hogy ezeket egyenlő felek kötik meg kölcsönös bizalmi alapon,

elvárva, hogy a másik fél teljesíti az abban foglaltakat. A fiatal államnak, melyet többen is csak lázadónak, vagy ne adj Isten, bűnösnek tekintettek, mivel fellázadt jogos ura ellen, bizonyítania kellett, hogy kiérdemelte azt a pozíciót, amely birtokosával már érdemes szerződést kötni. Másfelől, amit az izgalmasan megírt könyv hitelesen mutat be, az egymást követő amerikai kormányzatok ezt a külfölddel megkötött szerződések által elért diplomáciai elismerést a belpolitikai életben arra használták fel, hogy az USA területén élő kisebbségekkel, indiánnokkal, rabszolgákkal vagy külföldi személyekkel szemben minél szabadabb kezet kapjanak.

A szerző végig meggyőzően mutatja be könyvében, amely a hétéves háborútól (1756–1763) a Monroe-doktrína kihirdetéséig (1823) tárgyalja az eseményeket, hogy az Egyesült Államok mennyire függött az európai háború vagy béke kérdésétől. Gould tézise az, hogy minél jobban igyekezett az Egyesült Államok leválasztani magát Európáról, annál inkább kénytelen volt elfogadni a jogról alkotott európai eszméket, különösen a nemzetközi szinten. Hangsúlyozza, hogy az újonnan létrejött Egyesült Államok számára az egyik legfontosabb cél az volt, hogy az európai hatalmak partnerként fogadják el. Ennek eléréséhez Amerikának „szerződésre érdemes” (*treaty-worthy*) nemzetté kellett válnia. Ez a terminus a könyvben a leggyakrabban fellelhető szókapcsolat, és Gould állítja, hogy ez legalább annyira lényeges szerepet játszott az Egyesült Államok alapításakor, mint a liberális vagy republikánus értelmezés, amely oly gyakran kap hangsúlyt a második világháború utáni historiográfiában. Rendkívül jelentős körülménynek tekintendő, hogy e cél elérése és így az Egyesült Államok jövője is nagy részben az európai országok hozzá fűződő viszonyától függött, vagy Gould sza-

vaival, „a történelem amit [Amerika] folytatótt, gyakran az a történelem volt, amit mások kialakítani hagytak számára”. (2. old.)

A talán két legfontosabb európai békeszerződés nyomán (Westfália, 1648; Utrecht, 1713) kezdett kialakulni a „nemzetek törvénye” (*law of nations*) Európában, egy olyan normarendszer, amely Amerikában vagy más, Európán kívüli területeken nem volt honos. Észak-Amerikában a spanyol vagy francia kalózkodó hajók vagy az indiánok nem tekintették magukra nézve kötelezőnek az európai kontinensen megkötött szerződéseket. A brit gyarmatok földrajzi szétszórtsága és berendezkedésük sokszínűsége szintén nem segítette a régi kontinensen kötött békeszerződések pontjainak a tiszteletben tartását. A tizennyolcadik század közepén itt (is) vívott hétéves háború az európai hatalmak Európán kívüli problémákra adott reakciójának tekinthető. Ennek, valamint a brit győzelemnek köszönhetően az a brit törekvés, hogy a nemzetek törvényét megszilárdítsák, a kolóniákon is furcsa helyzetet teremtett. Egyrészt a britek sokkal jobb „barátai” lettek az indiánoknak, mint az ott élő telepeseknek, ami nem enyhítette az egyébként is egyre inkább növekvő feszültséget az anyaország és a gyarmatok között. Ennek ellenére Gould azt állítja, hogy a függetlenségi háború nem csupán a britek által megnövelt és a telepések megkerdezése nélkül kivetett adók miatt következett be, hanem eredetük szintén fellelhető „abban a kötelékben, amely immár korábban soha nem látott mértékben összekötötte a gyarmatosokat Európa diplomáciai köztársaságával”. (42. old.) Tehát a hétéves háború egyik komoly következménye az lett, hogy az amerikai brit gyarmatok bekerültek az európai hatalmak által kialakított szerződéses rendszerbe, ami hasznát az immár amerikaiakká lett egykori brit alattvalók nemzetalakításuk során ismerték fel igazán.

Gould arra is rámutat, hogy a britek minden tőlük telhetőt megtettek, hogy 1763 után minden, a békét fenyegető mozzanatot gyengítsenek. Így például megkettőzött

energiával igyekeztek gátat szabni az óceánon virágzó csempészetnek. Ez azonban sok szempontból sértette a gyarmatok lakosainak érdekeit, akik ebből a tevékenységből hatalmas hasznot húztak, miközben a brit adózás alól minél jobban ki akarták húzni magukat. A szerző szerint az emiatt keletkezett feszültség volt a függetlenségi háború egyik kiinduló motívuma. A hétéves háború után az Észak-Amerikában állomásoztatott tízezer fős brit katonai erő ugyan próbálta érvényesíteni a békeszerződésben foglaltakat, de ezt három tényező veszélyeztette: más nemzetek tagjainak jelenléte az észak-amerikai földrészen (elsősorban a franciáké és a spanyoloké), az indiánok viszonya a többségi nemzethez és mindenekelőtt a gyarmatok lakóinak cselekedetei. A később amerikaivá váló brit gyarmatlakók igen szűken és egyoldalúan értelmezték a brit törvényeket és a békére irányuló erőfeszítéseiket az Új Világ keleti felén. Különös módon azonban, amint amerikaiakká váltak, azon nyomban a korábban gyűlölt anyaország státusát kívánták elérni a nemzetközi szerződések rendszerét és betartását, illetve betarttatását illetően. Ennek fényében nem meglepő Gould azon állítása, miszerint „az amerikaiak felismerték, hogy a függetlenség olyan állapot, amely megkívánja más államok jóváhagyását, és nem olyasvalami, amit egyoldalúan el tudnak érni”. (114. old.) Nem szabad elfelejteni, hogy ez abból is adódott, hogy ekkor az Egyesült Államok katonailag kifejezetten gyengének számított az európai hatalmakkal való összehasonlításban.

A nemzetközi elismerést azonban két tényező is nehezítette. Egyrészt többen kifejezetten hitszegő lázadóknak tekintették az amerikaiakat. Másrészt, főként ebből adódóan, „sem Nagy-Britannia, sem Európa más hatalmai nem fogadták el őket szerződésre érdemes, egyenlő nemzetnek”. (119. old.) Ez különösen igaz volt Londonból nézve, amely a függetlenségi háború után nem volt hajlandó teljes körű kereskedelmi kedvezményeket nyújtani az Egyesült Államok-

nak. Nagy-Britannia mind a tengereken, mind a szárazföldön nehezítette az amerikai helyzetét, például azzal, hogy nem ürítette ki a katonai támaszpontokat, vagy fegyverzetet látta el az indiánokat. Ugyanakkor némi ellenségeskedés jellemezte az amerikaiak Spanyolországhoz és Franciaországhoz fűződő viszonyát is, jóllehet azok az Egyesült Államok szövetségei voltak a függetlenségi háború alatt. Mindennek tetejébe, és az előzőekkel szoros összefüggésben, a Konföderációs Cikkelyek (az Egyesült Államok első, igen sikertelen alkotmánya) érvényességi ideje alatt sokszor kaotikus állapotok jellemezték az országot. Egyfelől az európai országok nem láttak egy egységes államot. Jó példa erre a britek rosszmájú, de lényegre tapintó kérdése, amikor a függetlenségi háború lezárása után felmerült a kereskedelmi szerződések lehetősége: „Egy vagy tizenhárom szerződést szeretne, Adams úr?”¹ Egy másik szempont az volt, hogy a már szuverén Egyesült Államok nem mutatott mindenben készséget a párizsi békében (1783) foglaltak maradéktalan végrehajtására. Példaként említhetjük a lojalisták kompenzációjának kérdését vagy a brit hitelezők veszteségeinek megtérítését, melyeket éveken át nem tudtak kielégítően rendezni. Így kevésbé meglepő, hogy továbbra is fennmaradt az az európai nézet, miszerint az Egyesült Államok nem tekinthető szerződésre érdemes államnak. Éppen ezért bírt hatalmas jelentőséggel az új, mai napig érvényes alkotmány megszületése (1787). Nem csupán erős központi kormányzatot teremtett, melynek nyomán a dokumentum megalkotói egy sokkal egységesebb nemzet kialakulását remélték, hanem ennek következményeként az Egyesült Államok elérte azt a státust a nemzetközi szinten, amely már kielégítőnek tűnt Európából nézve is ahhoz, hogy partnerként tekintsenek a tengerentúli országra.

¹ Janda, Kenneth – Berry, Jeffrey M. – Goldman, Jerry (eds.): *The Challenge of Our Democracy*. New York, 1997. 68.

Az első igazi mérföldkő ebben az olvasatban a Jay-szerződés (*Jay's Treaty*, 1794) volt, amelyet az Egyesült Államok Nagy-Britanniával kötött. A szerződés fontossága abban rejlik, hogy sikerült megakadályozni, legalábbis rövid időre, egy esetleges újabb háborút a két nemzet között. Amerikában ugyan általános felháborodás követte a dokumentum létrejöttét, mert sokan úgy látták, az Egyesült Államok behódol a brit akaratnak, de ennek ellenére a szerződés biztosította a világ legerősebb hatalmával való kapcsolatok továbbfejlődését, s mégpedig a francia forradalom nyomában kitört háborúskodás közepette, ami mindenképpen az Egyesült Államok előnyére szolgált. A britek szintén megkezdték korábbi kötelezettségvállalásuk teljesítését, hozzáláttak az Egyesült Államok területén található katonai támaszpontjaik kiürítéséhez, illetve átadásához. A könyv fő tézise szempontjából sokat mondó részlet az, hogy ezek az átadási ceremóniák, amelyek barátságos hangvételben és az etikett teljes betartásával történtek, „megerősítették, hogy az Egyesült Államok már kivívta Európa tiszteletét”. (139. old.)

Gould kiterjeszti vizsgálatát a kisebbségekre is, és ez mindenképpen üdvözölhető történelmi tett, ugyanis a kor történelmében ezek a csoportok kevésbé megtisztelő figyelmet kapnak. Az egyik ezzel összefüggő kérdés természetesen a rabszolgaság intézménye. Noha papíron a rabszolga-kereskedelem tiltott volt az Egyesült Államokban 1807-től, maga a rabszolgatartás nem volt az. A nemzet legfontosabb alapítóokmányai a rabszolgaság intézményének jogosultsága mellett tettek hitet, még ha név szerint nem is említik azt, és az előbb említett Jay-szerződés csak tovább erősítette ezt immár egy nemzetközi szerződésben. A brit rabszolga-kereskedelmet tiltó törvény erőtlen fenntartásával a tengereken, amit az amerikaiak a maguk részéről ott játszottak ki, ahol tudtak, a rabszolgaság és a rabszolgák behozatala igen gyümölcsöző maradt az Egyesült Államok déli államaiban. Ez a fajta

kettősség azután egészen a Polgárháborúig (1861–1865) fennmaradt: rabszolga-kereskedelem nem, de rabszolgaság igen; rabszolgatartó és a rabszolgaságot tiltó tagállamok egymás mellett élése; az ország a nemzetközi szerződések hálózatának részévé vált, ugyanakkor kínosan ügyelt, hogy ezek saját rabszolgatartását ne érintsék. Ennek egyik eredménye az lett, hogy az 1810-es évek közepére „az Egyesült Államok élvezte a szerződésre érdemes nemzetek számára biztosított jogokat, ám ezek a jogok szinte teljes mértékben az Unió rabszolgatartó polgárainak javát szolgálták”. (177. old.) A helyzetet tovább terhelte, hogy a kompromisszumok árán polgárjogot nyert rabszolgatartás lett a Polgárháború (1861–1865) egyik alapvető oka.

A másik lényeges csoport, amelyet nagymértékben érintett az új állam megjelenése, az indiánok voltak. A britek kifejezetten jó viszonyban álltak a különböző indián törzsekkel, ami az amerikaiak szempontjából kudarc és érdekeiket sértő volt. A mai Florida területén zajlott első szemínol háború (1814–1819) aztán megmutatta, mennyi minden megváltozott a Függetlenségi Háború óta eltelt néhány évtizedben. Az akkori Egyesült Államok „nem csupán a saját jogán szerződésre érdemes nemzetévé vált, de egyre inkább képes volt akarát másokra is rákényszeríteni”. (179. old.) Akárhogy is, Amerika ezt a területet szerződés erejével szerezte, noha ebben az Andrew Jackson által vezetett konkrét katonai erőnek hatalmas szerepe volt. Nagy-Britannia végleg elhagyta ezt a térséget Spanyolországgal együtt, és mindkét nemzet szerződést kötött az Egyesült Államokkal, amely szerződések egyértelműen meghatározott határokat fektettek le az érintett felek területei között. A Floridában élő indiánok azonban jogon kívülinek számítottak az amerikaiak szemében, különösen miután visszautasították az amerikai kormány és a Creek Nemzeti Tanács közötti szerződést. Így az indiánok az amerikai akarat áldozatává váltak, és a Floridában élő szökevény

rabszolgák is elvesztették minden reményüket arra, hogy szabadok maradjanak, mert az Egyesült Államok fennhatósága alá eső területen a rabszolgákat visszatoloncolták korábbi tulajdonosaikhoz. Ahogy Gould megállapítja, ahhoz, hogy mindez végbe mehessen, az is kellett, hogy „az Unió rövid történelmében először Európában béke honolt, és ennek következményeként az amerikaiak szabadon élvezhettek minden olyan jogot, amely egy nagy szerződésre érdemes nemzetnek járt, beleértve azon jogot is, hogy bármilyen szerződést köthessen szomszédaival, akik nem élvezték ugyanezt a státust”. (180. old.)

Gould véleménye szerint az ezt követő békés időszak három eredménnyel járt: az amerikai kormányzat jogosulttá vált más népek sorsáról dönteni érdekszféráján belül, másként hozzájárult a rabszolgaság megszüntetéséhez a déli tagállamokban, valamint hozzásegítette „az Egyesült Államokat, hogy a közvetlen környezetében lévő szárazföldön és tengereken vezető szerepet játsszon”. (215. old.) Bármennyire is közkeletű az a vélemény, hogy az Egyesült Államok Európától minél nagyobb elszigeteltségben akart létezni, Gould jogosan hívja fel a figyelmet arra, hogy Amerika története továbbra is „mélyen és alapvetően összefonódott Európa történelmével, beleértve ebbe elsősorban Nagy-Britanniát, és ez igaz volt az Unió közvetlen közelében lévő országokra és népekre is”. (218. old.)

Gould könyve legalább két szempontból érdemel külön dicséretet. A számos elsődleges forrást feldolgozó mű nem szűk történeti megközelítést képvisel, amelyet a széles olvasóközönség amúgy is jól ismer. Gould nem csupán az „amerikai” nézőpontot vizsgálja, tudatosan nagy teret szentel a brit, a spanyol, az indián és afro-amerikai nézőpontnak is. Így sokkal összetettebb eredményt ér el, és hitelesebb képet tár elénk a vizsgált történelmi időszakról. Ráadásul remek írói vénával teszi ezt, és az elsőre talán száraznak tűnő téma szórakoztató olvasmányá alakul. Számos ismeretlen eset-

tanulmányt idéz a nagyobb horderejű témák bemutatására, melyek jól érzékeltetik a nemzetközi szerződések problémájának helyi lecsapódásait. Az olvasó, aki kezébe veszi ezt a könyvet, biztos lehet abban, hogy történelmi tudása az Egyesült Államokról és a

vizsgált időszakról kibővül, és mindezt nem kis szellemi élvezetben lesz része.

PETERECZ ZOLTÁN